

EWA STAŃCZYK (Manchester)

**HYBRYDYCZNOŚĆ.
OGRANICZENIA, PRZEKSZTAŁCENIA, PERSPEKTYWY**

A. Prabhu, *Hybridity. Limits, Transformations, Prospects*. State University of New York Press, Albany 2007, ss. 186.

Pierwsza książka Anjali Prabhu, *Hybridity. Limits, Transformations, Prospects*, to jedno z wielu anglojęzycznych opracowań na temat hybrydyczności, jakie pojawiły się na rynku wydawniczym w ciągu ostatniego dziesięciolecia¹⁶. Autorka zaznacza w *Przedmowie*, że jej studium stawia sobie za zadanie reinterpretację postkolonialnego ujęcia tego terminu, rozumianego jako swoista „polityka wyzwolenia, działająca na rzecz podporządkowanych jednostek, [tych samych], w których imieniu wyłoniły się studia postkolonialne” (xi)¹⁷. Prabhu deklaruje, że będzie przyglądać się tak rozumianej hybrydyczności w kontekście prac teoretycznych m.in.: F. Fanona, E. Glissant i H. Bhabhy i w odniesieniu do konkretnych społeczności postkolonialnych, zamieszkujących dwie wyspy położone na Oceanie Indyjskim – Reunion i Mauritius.

Autorka przypomina na wstępie, że hybrydyczność zrodziła się w czasach kolonialnych i była naocznym dowodem związków międzyrasowych:

Jednostki hybrydyczne [...] zaświadczały o stosunkach między białymi kolonizatorami i rdzennymi mieszkankami kolonii (najczęściej niewolnicami) [...]. Obecność hybryd kwestionowała zatem jasny podział między tymi dwiema grupami i wymagała od kolonizatorów zaangażowania się w sprawy mieszanej części populacji i [rozwiązania] problemów związanych z dziedziczeniem, edukacją, pogrzebami, małżeństwami, a także obywatelstwem (xii).

Postkolonialne ujęcie tego terminu, jak zauważa badaczka, odchodzi jednak od pierwotnych powiązań z rasą i funkcjonuje obecnie jako pojęcie-parasol, które obejmuje szeroko

¹⁶ Przypomnę tylko książki J. Kuortiego i J. Nymana (red.), *Reconstructing Hybridity: Post-Colonial Studies in Transition*. Amsterdam/New York 2007; M. M. Kraidy’ego, *Hybridity, or the Cultural Logic of Globalization*. Philadelphia 2005; S.A. Tate, *Black Skins, Black Masks: Hybridity, Dialogism, Performativity*., Aldershot, 2005; J. Nederveena Pieterse’a, *Globalization and Culture: Global Mélange*. Oxford, 2004; i A. Coombes, *Hybridity and its Discontents: Politics, Science, Culture*. London, 2000.

¹⁷ Przy cytatach w tekście głównym podaję w nawiasie numer strony tej publikacji.

rozumiane zagadnienie hybrydyczności kultury, hybrydyczności jako kategorii tekstowej, a także koncepcję tożsamości hybrydycznej.

Mimo głębokiego zakorzenienia w myśli postkolonialnej, *Hybridity* nie jest książką *stricte* teoretyczną. Prabhu bada hybrydyczność wymienionych wcześniej społeczności nie tylko poprzez polemikę z pracami wspomnianych teoretyków, ale także poprzez analizę tekstów kultury oraz, w mniejszym stopniu, najnowszej historii i sytuacji politycznej na obu wyspach.

Zasadniczą treść rozprawy zamknięto w siedmiu rozdziałach. Rozdział pierwszy przedstawia stan badań nad hybrydycznością oraz formułuje najważniejsze założenie pracy, jakim jest analiza podstawowego twierdzenia postkolonializmu, że hybrydyczność to sposób na odejście od binarnych opozycji, a nawet narzędzie pozwalające „zmodyfikować lub zdestabilizować tradycyjny układ władzy” (1). Autorka przywołuje w dalszej kolejności ciąg terminów często utożsamianych z tym pojęciem, takich jak diaspora, kreolskość (*créolité*), kreolizacja, oddziaływanie międzykulturowe, transkulturowanie, metyzacja (*métissage*) i synkretyzm. Postanawia jednak omówić tylko dwa z nich, mianowicie diasporę i kreolizację, uznając je za najważniejsze w istniejącym dyskursie na temat hybrydyczności. Istotne miejsce zajmuje tu analiza owych pojęć w kontekście tekstów S. Halla, H. Bhabhy, F. Lionneta i P. Gilroya. Prabhu konstatuje słusznie, że zasygnalizowane zagadnienia należy czytać nie tylko w odniesieniu do prac teoretycznych, ale także i innych form dyskursu, takich jak teksty literackie lub mowy polityczne i deklaruje, że na tym założeniu oparte będą kolejne rozdziały rozprawy.

W rozdziale drugim autorka skupia się na autobiograficznej powieści reunionńskiej pisarki Monique Boyer, zatytułowanej *Métisse (Metyska)* (1992). Losy tytułowej metyski i jednocześnie narratorki, Anne-Marie, umożliwiają Prabhu prześledzenie zależności między historycznym zjawiskiem przeplatania się ras na terenie Reunionu i kluczową w powieści tożsamością hybrydyczną. Napisana po francusku i inkrustowana licznymi słowami kreolskimi, *Métisse* prezentuje zderzenie kreolskiej tożsamości z francuskim systemem kolonialnym, francuską kulturą oraz francuskim modelem społecznych zachowań. Podczas gdy *métissage* w powieści interpretowane jest jako nośnik rasy, kreolizacja, rozumiana tu jako społeczne wdrażanie metyskości, okazuje się również wyznacznikiem przynależności klasowej. Poprzez analizę powieści Boyer, autorka otwiera szerszą dyskusję nad sposobami reprezentacji hybrydyczności w twórczości pisarzy reunionskich.

Rozdział trzeci stanowi kontynuację wcześniejszych rozważań na temat funkcjonowania *métissage*, jako jednej z form hybrydyczności, na Reunionie. Tym razem

Prabhu zwraca się ku znacznie wcześniejszej powieści kolonialnej *Miracle de la Race (Cud rasy)*¹⁸ autorstwa Marius-Ary Leblond¹⁹, osadzonej w realiach końca dziewiętnastego wieku. Zdaniem autorki, kolonialna hybrydyczność przedstawiona w tej powieści, służy podkreśleniu różnic rasowych, w szczególności zaś „naturalnej wyższości” rasy białej. Poprzez powiązanie powieściowego *métissage* z historią niewolnictwa oraz kolonialnym układem władzy, Prabhu polemizuje z teoriami postkolonialnymi, które widzą w hybrydyczności szansę na przełamanie hierarchii rasowych oraz kolonialnego układu sił. Reiteruje ona także wniosek przewijający się we wcześniejszych rozdziałach, że *métissage*, a zatem i po części hybrydyczność, to terminy ściśle powiązane z pojęciem rasy.

W rozdziale czwartym autorka przenosi się na Mauritius, wyspę położoną około 900 kilometrów od afrykańskiego Madagaskaru. Prabhu dostarcza na wstępie zarys francusko-brytyjskiej rywalizacji o Mauritius, przypomina jak ważną rolę w kształtowaniu składu etnicznego wyspy spełniało niewolnictwo (oficjalnie zniesione w 1835 roku), a także masowy napływ siły roboczej z Indii oraz kupców z Chin, głównie w dziewiętnastym wieku. Podkreśla również, że od czasów odzyskania niepodległości w 1968 r., dołożono wszelkich starań by języki przodków, takie jak język tamilski, hindi, urdu czy chiński, znalazły się w programie nauczania. Niemniej jednak, język kreolski, którego początki wywodzą się z kontaktów między Europejczykami i afrykańskimi niewolnikami, i którym posługują się na codzień wszystkie grupy etniczne na Mauritiusie, nie posiada takiego statusu. Co więcej, żadna z grup nie definiuje swojej tożsamości w odniesieniu do tego języka. Prabhu analizuje wypowiedź pierwszego premiera Mauritiusa, która potwierdza, że język kreolski pomijany był w oficjalnym dyskursie od czasów odzyskania niepodległości. Autorka słusznie traktuje ten problem jako punkt wyjścia do dyskusji nad pozycją afrykańskiej tożsamości, jako istotnego składnika hybrydyczności wyspy, w dyskursie publicznym. Przytacza następnie współczesne przykłady z politycznych debat nad problemem etniczności, które potwierdzają, że niewolnictwo oraz afrykańska spuścizna tożsamościowa są wciąż pomijane w oficjalnych wypowiedziach. Badaczka zamyka swe rozważania przypomnieniem, że dopiero niedawno, w 2005 roku niewolnictwo „powróciło jak bumerang do oficjalnego dyskursu narodowego na Mauritiusie” (81). Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem autorki, że zmiany te stanowią mogą punkt zwrotny w procesie definiowania tożsamości etnicznej Mauritiusa, w której niewolnictwo i afrykańskie korzenie zajmą być może istotne miejsce.

¹⁸ Prabhu nie podaje daty pierwszego wydania powieści, najprawdopodobniej jest to początek dwudziestego wieku.

¹⁹ Nazwisko to jest w istocie pseudonimem, pod którym kryją się dwie pisarki z Reunionu Georges Athéna i Aimé Merlo.

Rozdział piąty poświęca autorka literackim przedstawieniom kreolskości, odwołując się m.in. do twórczości współczesnej maurytyjskiej pisarki Marie-Thérèse Humbert. Główne bohaterki powieści *A l'autre bout de moi (Inna część mnie)* (1982), Anne i Nadège, to kreolskie bliźniaczki. Każda z nich usiłuje zbudować swoją tożsamość w oparciu o jednoznaczną identyfikację rasową. Anne utożsamia się z białą częścią populacji, zaś Nadège celowo orientalizuje swój wizerunek, by oddzielić się od wszystkiego, co białe. Prabhu konstatuje słusznie, że różnice między bliźniaczkami stanowią alegorię antytetyczności rasowej, na której oparta jest sama *créolité*. Autorka wykazuje po raz kolejny, że hybrydyczność, lub powieściowa kreolskość, to pojęcia, które niełatwo oddzielić od kontekstu kolonialnego i rasowego oraz podkreśla, że postkolonialna interpretacja tego terminu jest w istocie sprzeczna z jego pochodzeniem.

W rozdziale szóstym Prabhu odchodzi od praktycznych zastosowań hybrydyczności w analizie postkolonialnych społeczności i ich kultur, skupia się natomiast na tekstach teoretycznych, w szczególności zaś na *Poétique de la Relation (Poetyka Relacji)* (1990) Eduarda Glissanta. Koncepcja Glissanta bada, w jaki sposób spotkania międzykulturowe wpływają na rozwój poszczególnych kultur, co, według autorki, stanowi istotny przedmiot rozważań również innych pojęć, takich jak kreolizacja, metyzacja czy hybrydyczność. Następnie Prabhu kontekstualizuje myśl Glissanta w teoriach K. Marksa i G.W.F. Hegla. Autorka podkreśla, że tekst Glissanta eksponuje analogie między kapitalistyczną hierarchią, a kolonialnym systemem władzy. Stwierdza także, że dość szerokie pojęcie „Relacji” „bliskie jest marksistowskiej debacie na temat nierówności” (120). Mimo iż praca Glissanta mogłaby stanowić świetne wprowadzenie do szerszej polemiki nad problemem hybrydyczności / kreolizacji na Martynice, Prabhu ogranicza się jedynie do teoretycznych rozważań. Podobnym założeniem kieruje się ona zresztą w kolejnym, ostatnim już, rozdziale, w którym analizuje teksty innego teoretyka pochodzącego z Martyniki.

Rozdział siódmy poświęcony jest analizie fragmentów pracy Franza Fanona *Peau Noire Masques Blancs (Czarna skóra, białe maski)* (1952). Prabhu zastanawia się, dlaczego Fanonowska „opozycja białego i czarnego, pojmowanych jako ontologicznie sprzecznych przestrzeni” (123) wzbudzała, i wciąż wzbudza, tak wielkie zainteresowanie wśród teoretyków hybrydyczności, w szczególności zaś H. Bhabhy. Zarzuca następnie krytykowi, najbardziej znanemu komentatorowi pracy Fanona w kontekście hybrydyczności, że adaptuje on język, metaforykę i ton *Czarnej skóry, białych mask* w taki sposób, że oryginalny tekst ginie, co w rezultacie powoduje, że trudno jest rozpoznać, „gdzie kończy się dyskurs Fanona, a gdzie zaczyna się dyskurs krytyka” (124). Prabhu dowodzi, że fałszuje to oryginalny

przekaz, a następnie przedstawia własne, nowatorskie odczytanie książki Fanona. Interesujące wydaje się ujęcie Fanonowskiego procesu narracyjnego, który autorka widzi jako „walkę między uniwersalnym, zbiorowym, historycznym ‘ja’ i [...] subiektywnym, osobistym, wciąż formującym się ‘ja’” (138). Owo tekstualne ścieranie się indywidualnego i zbiorowego ‘ja’ Prabhu określa mianem „narracji hybrydycznej” (143).

Autorka zamyka rozprawę krótkim *Posłowiem*, w którym podkreśla, że umieszczenie hybrydyczności w nowych kontekstach, pokazuje jak bogate w znaczenia jest to pojęcie, a także jak istotna jest jego rola w procesach dekolonizacji, diasporyzacji i globalizacji.

Książka Anjali Prabhu to istotny wkład w badania nad hybrydycznością, szczególnie zaś, według mnie, jej analityczne fragmenty dotyczące społeczności dwóch wysp – Reunionu i Mauritiusa. Metoda, którą autorka stosuje w większości rozdziałów rozprawy, mianowicie rozpatrywanie hybrydyczności w kontekście konkretnych socjopolitycznych, historycznych i kulturowych uwarunkowań, nie zaś jedynie z perspektywy teoretycznej, pozwala jej dokonać znaczącej reinterpretacji tego pojęcia. Wnioski, do których ostatecznie dochodzi badaczka, dowodzą, że hybrydyczność jest wciąż oparta na kolonialnej hierarchii rasowej, co kwestionuje, przywołane na początku pracy, założenie postkolonializmu, postrzegające hybrydyczność jako politykę wyzwalającą podporządkowane jednostki. *Hybridity* stanowi tym samym wnikliwą polemikę z pracami znanych teoretyków, takich jak S. Hall, czy, przede wszystkim, H. Bhabha. Całość rozprawy pobudza do stawiania istotnych, z perspektywy studiów postkolonialnych, pytań, skłania do doprecyzowywania istniejących już pojęć oraz odczytywania na nowo ważnych tekstów teoretycznych. Jest to bez wątpienia lektura obowiązkowa, nie tylko dla wąskiego kręgu badaczy zainteresowanych krajami frankofońskimi, ale i dla naukowców zajmujących się hybrydycznością w kontekście innych społeczności oraz pracujących w różnych dyscyplinach studiów humanistycznych. Powinno więc stanowić to wystarczającą zachętę do sięgnięcia po książkę Prabhu i przemyślenia wraz z nią jednego z najistotniejszych, dla współczesnej teorii postkolonialnej, terminów.